

sta. M. in. z inicjatywy Towarzystwa ma wyjść drukiem broszura *Ludzie dawnego Wrocławia*, której część stanowić będą opublikowane w „Słowie Polskim” artykuły.

Ważną rolę w popularyzacji historii przez Towarzystwo odgrywają odczyty publiczne, organizowane w porozumieniu z innymi organizacjami, na które Towarzystwo dostarcza prelegentów spośród pracowników naukowych. Do ważniejszych akcji odczytowych należała seria 5 odczytów z dziejów Wrocławia, wygłoszonych na stworzonym przez TMW Uniwersytecie Powszechnym. Następnie po przejęciu Uniwersytetu Powszechnego przez TWP prelegenci Towarzystwa wygłaszają tam cykl wykładów z dziejów Dolnego Śląska (w r. 1957 wygłoszono 6 wykładów). Współpracując z TWP, prelegenci Towarzystwa wygłosili 4 odczyty popularne o polskości Śląska (w Łądku, Długopolu, Międzygórzu i Dzierżoniowie). O polskości Ziem Zachodnich wygłoszony został również odczyt w Domu Oficera we Wrocławiu.

Bardzo dużo współpracowano z nauczycielstwem dolnośląskim, udzielając systematycznie pomocy ośrodkom metodycznym szkolnictwa przez porady i konsultacje oraz przez akcję odczytową na konferencjach i kursach nauczycielskich. Prelegenci Towarzystwa wygłosili 8 wykładów wakacyjnych na kursie nauczycielskim w Jeleniej Górze. Wykłady te dotyczyły tradycji i aktualnych zagadnień Dolnego Śląska. Na kursie nauczycielskim MODKO we Wrocławiu wygłoszono 5 wykładów z zakresu najnowszej historii Polski i 2 wykłady monograficzne o zagadnieniu kulturkampfu na Śląsku. Wygłaszano również odczyty na powiatowych konferencjach nauczycielskich. Tematyka tych odczytów była różna, zależna od zainteresowań nauczycielstwa (historia Śląska, dzieje najnowsze Polski). Odczyty takie odbyły się w Oławie, Strzelinie, Oleśnicy. Wygłoszono wreszcie 3 odczyty w oddziałach PTH w Wałbrzychu i Jeleniej Górze. W sumie prelegenci Towarzystwa wygłosili ogółem 36 odczytów popularnonaukowych w różnych środowiskach i różnych miejscowościach Dolnego Śląska.

W ramach prac Sekcji Dydaktycznej grupa członków Towarzystwa podjęła się pod kierunkiem prof. E. Małczyńskiej opracować dla PZWS 7 zeszytów tekstów źródłowych z zakresu historii średniowiecza dla użytku szkół średnich.

W skład Zarządu Towarzystwa wchodziłi wybrani na walnym zebraniu w dniu 22 III 1957: prof. K. Małczyński — prezes; dyr. A. Dereń, prof. S. Inglot — wiceprezesi; doc. A. Fastnacht — skarbnik; kand. nauk R. Heck — sekretarz; doc. K. Orzechowski, mgr M. Piotrowska, doc. T. Ładogórski, dr J. Reiter — członkowie Zarządu. W skład Komisji Rewizyjnej weszli: mgr J. Dudek, doc. A. Galos, mgr B. Turoń. Redakcję „Sobótki” prowadzili jak w latach poprzednich doc. J. Gierowski i prof. E. Małczyńska. Opiekunem koła w Jeleniej Górze był mgr Z. Michniewicz, a koła w Wałbrzychu dr A. Szyperski.

Roman Heck

ZASOBY ARCHIWALNE ŚLĄSKIEGO KONSYSTORZA EWANGELICKIEGO (EVANGELISCHES CONSISTORIUM FÜR DIE KIRCHENPROVINZ SCHLESIEN) W ARCHIWUM PAŃSTWOWYM MIASTA WROCŁAWIA I WOJEWÓDZTWA WROCŁAWSKIEGO

Z końcem 1956 r. zakończono w Archiwum Państwowym we Wrocławiu porządkowanie zasobów Śląskiego Konsystorza Ewangelickiego. Sporządzony inwentarz książkowy objął prawie 26 tysięcy jednostek (blisko 600 metrów bież.), sięgających w. XVII, a kończących się na r. 1945, przy czym 99% opracowanych akt pochodzi z w. XIX i XX. Akta wcześniejsze, przekazane przez Konsystorz w latach 1889 — 1912 do b. Archiwum Państwowego (*Staatsarchiv*) we Wrocławiu, zaginęły wraz z innymi jego zasobami podczas działań wojennych.

Wyjaśnić należy, że granice działalności Konsystorza Śląskiego pokrywają się mniej więcej z granicami obecnych województw wrocławskiego, opolskiego i katowickiego, częściowo przechodząc na tereny dzisiejszych województw zielonogórskiego i poznańskiego oraz pograniczne tereny Niemieckiej Republiki Demokratycznej i Czechosłowacji.

Wszystkie zasoby Konsystorza podzielono w Archiwum Państwowym na sześć działów, opierając się na podziale registraturalnym z r. 1938/1939 i wprowadzając pewne uproszczenia.

Dział I: Sprawy ogólne, nie związane z żadną parafią ani diecezją i nie dotyczące spraw personalnych.

Dział II: Sprawy związane z diecezjami i parafiami obszaru rejencji wrocławskiej.

Dział III: Sprawy związane z diecezjami i parafiami obszaru rejencji legnickiej.

Dział IV: Sprawy związane z diecezjami i parafiami obszaru rejencji opolskiej.

Dział V: Sprawy personalne pracowników duchownych i świeckich.

Dział VI: Akta Generalnej Superintendentury.

Akta działu I dotyczą ustawodawstwa, zarządzeń władz państwowych i kościelnych oraz własnych przepisów i zaleceń Konsystorza. Mamy tu odtworzone życie samorządu kościelnego, tj. rad parafialnych i synodów, przebieg konwentów oraz różnych zebrań i posiedzeń. Znajdziemy tu rozstrzygnięcia wielu zagadnień prawnych jak również zmiany granic diecezji i parafii oraz akta dotyczące wszelkich spraw majątkowych i finansowych, zarządu ziemią, budynkami i mieszkaniami, sprawy klęsk żywiołowych i strat wojennych, podatki, opłaty, budżety, zbiórki, zarząd funduszami itp. W tymże dziale mieszczą się również sprawy szkół, studiów, kursów, lekcji religii, sprawy nauczycieli oraz opieki nad dziećmi i młodzieżą. W dziale I znajdziemy także grupę akt dającą obraz życia religijnego na Śląsku. Występują tu sprawy chrztów, konfirmacji, sprawy małżeństw, rozwodów, konkubinatów, małżeństw mieszanych i ich dzieci oraz sprawy pogrzebów. Akta mówią nam o święceniu niedziel i świąt, o uroczystościach i rocznicach zarówno kościelnych, jak i świeckich, o zwyczajach i obyczajach związanych z życiem religijnym. Obrazują duszpasterstwo w różnych zakładach, w wojsku, szpitalach, więzieniach itp. oraz opiekę nad chorymi i ubogimi. Dowiadujemy się o zwalczaniu pijaństwa, bezwstydu i pornografii, a z drugiej strony o działalności naukowej i artystycznej samego Kościoła ewangelickiego na Śląsku, o jego archiwach, bibliotekach, wydawaniu książek i czasopism, o sprawach czysto teologicznych, wreszcie o muzyce, śpiewie, zabytkach sztuki i studiach nad historią Kościoła ewangelickiego. Skromniejsze stosunkowo odbicie znajdują w aktach działu I szersze zagadnienia polityczne oraz konflikty społeczne. Na zasadzie naszych akt odtworzyć możemy stosunek Kościoła ewangelickiego do katolicyzmu oraz innych wyznań i sekt religijnych. Na terenie Śląska istniały liczne organizacje ewangelickie o charakterze kultowym, charytatywnym, socjalnym, artystycznym, naukowym itp. Obraz ich działalności odbija się również w zachowanych aktach.

Dział II obejmuje sprawy diecezji i parafii z obszaru rejencji wrocławskiej (21 diecezji, czyli superintendentur), dział III te same sprawy z terenu rejencji legnickiej (27 diecezji), a dział IV również te same sprawy z obszaru rejencji opolskiej (5 diecezji). Każda parafia i diecezja miała swoje rady parafialne, kościoły, majątki, proboszczów i służbę kościelną, swoje budynki, fundusze, szkoły i organizacje. Istniały też odrębne obyczaje i wydarzenia o charakterze lokalnym. Wszystkie te sprawy mają swoje odbicie w aktach działów II, III i IV.

Dział V zawiera sprawy personalne pracowników zarówno duchownych, jak i świeckich oraz ich rodzin. Są tu angażowania, egzaminy, pobory, konduita, sprawy dyscyplinarne, emerytury itp. Blisko 3 tysiące akt personalnych poszczególnych pastorów ułożonych jest alfabetycznie.

Dział VI to akta Generalnej Superintendentury. Zagadnienia tu zawarte są identyczne z zagadnieniami w innych działach Konsystorza, lecz ujęte ze stanowiska ściśle wyznaniowego.

Sporządzony w Archiwum Państwowym ogólny inwentarz książkowy zawiera spis wszystkich akt Konsystorza, przy każdej jednostce podana jest sygnatura, tytuł aktu, daty skrajne, a często uwagi dotyczące zawartości oraz stanu teczki. Inwentarz poprzedzony jest wstępem omawiającym dzieje instytucji, jej organizację, historię samego zasobu, metody porządkowania, zawartość akt, a wreszcie daje dokładniejsze wskazówki i informacje ułatwiające korzystanie z inwentarza.

W r. 1957 przystąpiono w Archiwum Państwowym do opracowania dalszych zasobów aktowych, obejmujących akta poszczególnych diecezji i parafii oraz akta różnych instytucji, związków, organizacji i stowarzyszeń ewangelickich. Prace te powinny być zakończone w połowie 1958 r., wtedy podamy o nich nowe informacje.

Materiały dotyczące polskości znaleźć możemy w dziale I, gdzie mówi się o polskich kazaniach i nabożeństwach, o śpiewnikach, agendach i książkach, kursach języka polskiego dla pastorów i wielu innych sprawach. Poza tym liczne akta poszczególnych parafii przynoszą nam wiadomości o polskości wiernych. Niestety, tytuły teczek nie zapowiadają zawartych w nich cennych dla dziejów polskości na Śląsku przyczynków. Wydobyć ich będzie dalszym zadaniem prac archiwalnych.

Nieco mniej bogate naświetlenie znajdują też sprawy Serbolużyczan, ale wszystko, co powyżej powiedziano o zagadnieniach polskości na Śląsku, da się odnieść do spraw lużyckich.

W aktach naszych ciekawe odbicie znajduje walka Kościoła ewangelickiego z hitleryzmem. Walka ta była tym cięższa, że w łonie ewangelików powstała grupa (należeli do niej również i pastory) zwolenników Hitlera, *Deutsche Christen*. Ci ostatni zwalciali samodzielną i autonomię Kościoła ewangelickiego oraz jej obrońców skupionych w grupie *Bekennende Kirche*. Sprawy te są tym bardziej godne uwagi, że dotąd nie miały swego opracowania. Specjalnie akta Generalnej Superintendentury odmalowują nam te, nieraz dramatyczne, walki.

Ostatnio aktami Śląskiego Konsystorza Ewangelickiego interesują się żywo niemieckie sfery naukowe.

Wanda Malewiczowa

Z PRAC ODDZIAŁU HISTORII ŁUŻYCKIEGO INSTYTUTU BADAWCZEGO W BUDZISZYNIE (INSTITUT FÜR SORBISCHE VOLKSFORSCHUNG)

Gdy w wyniku ustawy o „przestrzeganiu praw ludności lużyckiej” powstał w Budziszynie Lużycki Instytut Badawczy, podjął również w jego ramach po raz pierwszy pracę Oddział Badań Historycznych Ludu Lużyckiego. Stawiane zadania oraz zakres pracy tego oddziału, początkowo liczącego jednego tylko pracownika, były niezmiernie szeroko zakrojone i wielkie. To, że trzeba było przy tym pod różnymi względami „przeorywać ugory”, zrozumie dopiero ten, kto zna dzieje naszego ludu lużyckiego. W Niemczech kapitalistycznych istniała wprawdzie zawsze pewna liczba utalentowanych niemieckich historyków, którzy z polecenia ówczesnych kół panujących używali niewielką część swojej energii twórczej na całkowite sfalszowanie historii lużyckiej (Richard Andree, Otto Eduard Schmidt i in.) bądź co najmniej na takie przedstawienie, które by sprzyjało tendencjom przypieszczającym germanizację (Felix Burckhardt, Walter Frentzel, Rudolf Lehmann i in.). Do nich dołączyła się jeszcze wówczas dosyć liczna grupa historyków lokalnych, z których prawie wszyscy pracowali w tym samym kierunku. Również tak znaczne lokalno-historyczne czasopisma jak „Neues Lausitzer Magazin” (Görlitz